54. Husaby sn, kyrkogården.

Pl. 42.

Litteratur: T 101. E. Brenner, Anteckning 1669 i Palmskiölds saml. (UUB) vol. 296, s. 813; S. J. Digelius, De Husaby (1740), s. 16 f.; P. A. Säve, Berättelse 1862, s. 210 (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 153); S. Lindqvist, Den helige Eskils biskopsdöme (ATS 22: 1, 1917), s. 62; E. Fischer, Västergötlands romanska stenkonst (1918), s. 61 f., Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden (1920), s. 74 f.; Handlingar 1928, 1929, 1932 i ATA; S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937, rev. 1945), s. 89 f. och nr 659; E. Lundberg, Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden 1000–1400 (1940), s. 309; A. Lindblom, Sveriges konsthistoria 1 (1944), s. 136.

Äldre avbildningar: Brenner, bläckteckning 1669 (i a.a.); E. Dahlberg, blyertsteckning jämte förlaga (KB Dahlbergs saml. 9: 46, resp. 9: 47, foto i Nord. mus.), kopparstick (i Svecia antiqua, 1700, pl. III: 57); Säve, bläckteckning (i a.a.); J. Olbers, blyertsteckning (VFA); T 101; Fischer a.a. 1918; Gardell a.a. 2 (1937, rev. 1946), s. 2, 3; Lindblom a.a.

Strax till vänster om västra ingången till Husaby kyrka står en rikt skulpterad gravkista med korsprydda gavelhällar uppställd. Den kallas »Olov Skötkonungs grav», nu liksom på 1600-talet. En annan benämning på monumentet »Sanct Sigfrids Graf» anföres av bl.a. E. Brenner 1669.

En noggrann undersökning 1928 av gravkistan i dess helhet gav vid handen, att den icke står på sin ursprungliga plats på kyrkogården utan troligen i tämligen sen tid uppställts som pendang till en grav S om ingången. Detta måste emellertid ha skett senast före slutet av 1600-talet, eftersom graven finns avbildad i

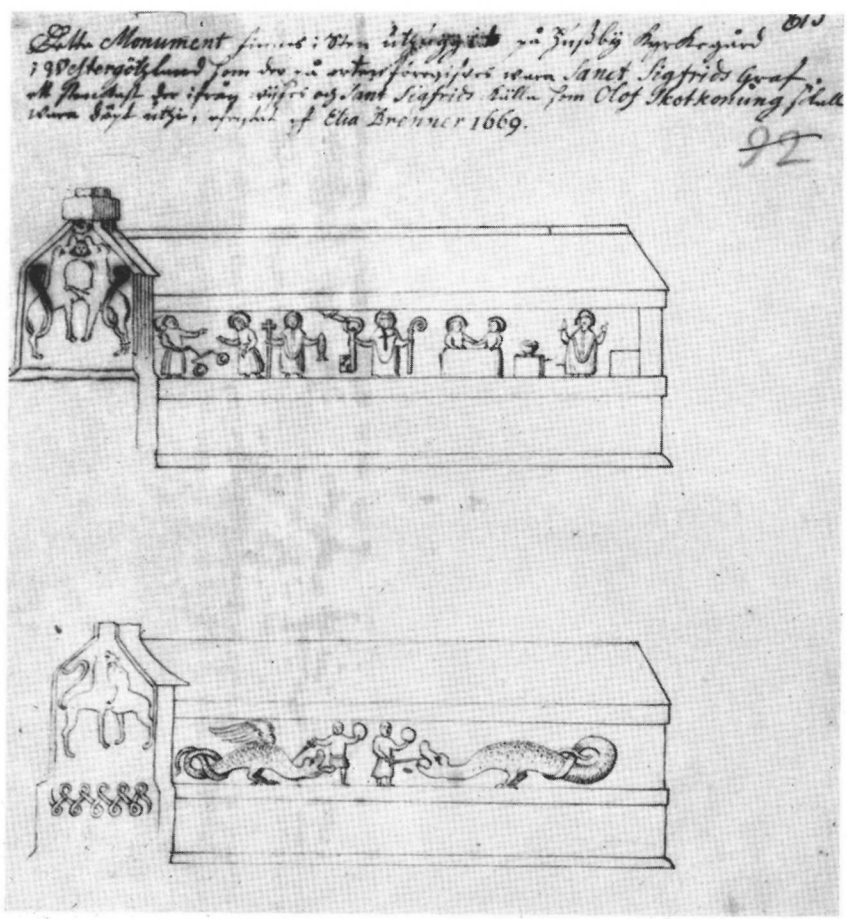

Fig. 71. Vg 54. Husaby sn, kyrkogården. Efter teckning av Brenner. Foto Nordiska museet.

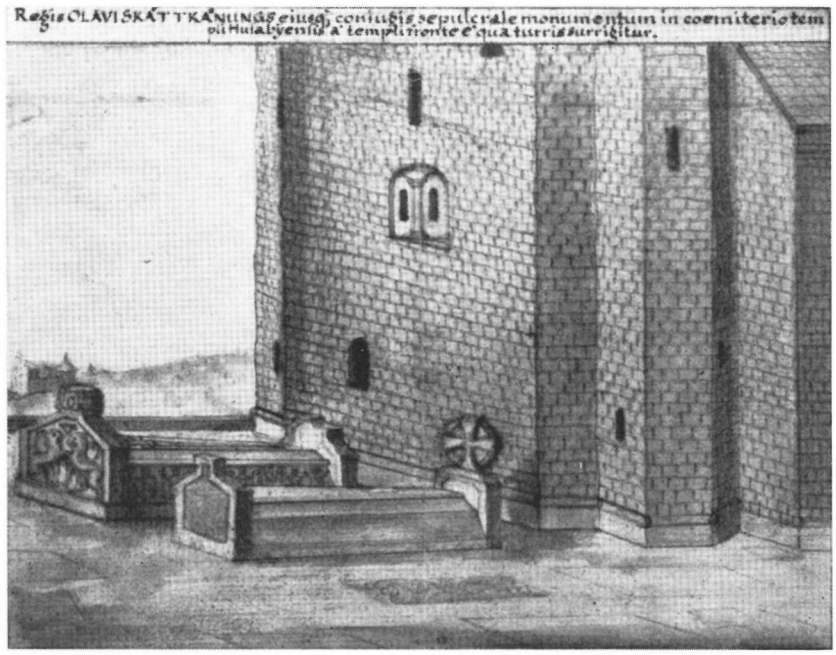

Fig. 72. Vg 54. Husaby sn, kyrkogården. Efter tecknad förlaga till Dahlbergs kopparstick. Foto Nordiska museet.

E. Dahlbergs *Svecia* på sin nuvarande plats. Den runristade, korsformiga överdelen av östra gavelhällen saknas emellertid på bilden i *Svecia*. Den påträffades, enligt vad K. Torin meddelar, år 1888 under rötterna till ett nedfällt träd. Fyndet placerades då provisoriskt i vapenhuset men omhändertogs senare av Statens historiska museum. Vid monumentets restaurering 1930 sammanfördes kistans olika delar, som delvis varit splittrade på olika håll, och det runristade stycket fördes tillbaka till Husaby och återförenades med gravvården.

Gravvården, vars material är sandsten, består av en kista mellan två gavelstenar krönta av likarmade kors. Både gavelstenarna och sidohällarna ha bildframställningar i låg relief i tidig romansk stil. Bildernas innehåll är delvis dunkelt. Man urskiljer dock på södra sidohällen S:t Mikael med sin vågskål och Petrus med nyckel och biskopsstav. På norra sidohällen äro huggna två motställda, bevingade drakar, som kämpa med var sin man. Båda gavelhällarna prydas av två motställda fyrfotadjur med manar och dekorativt bladformade svansar, lockhällen av ett enkelt stavkors. Den östra gavelhällens krön bär runinskrift. Det runristade gavelkrönets höjd 0,70 m., bredd 0,40 m. Runorna, som äro djupt huggna och i allmänhet tydliga, äro anbragta på tre av korsarmarna.

Inskrift:

Översta korsarmen: **ik**

Högra korsarmen: **ik**

Nedre korsarmen: **uhn**$\underset{5}{\text{ę}}$

Till läsningen: 2 **k** är skadad i toppen genom flagring, runan är dock säker. Under de båda runorna (1–2) står enligt Gardell »en skrift med kufiska tecken». Dessa har Torin läst som PIUS. Övre delen av 3 **i** har gått förlorad. 5–7 **uhn** äro djupt och tydligt huggna. I 8 **ę** finns en kort huggen linje såsom en kort **n**-bst. Den låga placeringen torde bero på den föregående **n**-bst. I vänstra korsarmens brottkant synas spår av bokstäver, enligt Gardell »möjligen ett öppet majuskel-Є». Inskriften på den reliefhuggna ringen i korsets mitt består enligt Gardell av »kufiska tecken, bland vilka följande bokstäver kunna urskiljas: CCIP ... VS ...».

Det är sannolikt, att runorna på de båda förstnämnda korsarmarna, den översta och den högra, äro initialer till orden *J*esus *K*ristus. Innebörden av nedre korsarmens runskrift, som troligen också består av initialer, är emellertid dunkel. Jungner har gissningsvis föreslagit *V*ar *H*ærra *n*aðigr *e*r, men något stöd för en sådan gissning finns knappast. En liknande runskrift, som säkerligen också består av initialer, finns på en korsformig gavelhäll, Vg 57.

På konsthistoriska grunder har gravvården daterats till 1100-talet. Runinskriften motsäger på intet sätt detta tämligen vaga antagande men kan heller icke brukas för en exaktare datering. Benämningen »Olof Skötkonungs grav» är sannolikt en lärd hypotes från 1600-talet. Men säkert har monumentet ursprungligen utgjort en betydande stormans sista vilorum.

Husaby sn, kyrkogården.

I H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955) nämnas s. 97, 104, 111, 150 fyra runstensfragment, som skulle vara funna i Husaby kyrkogårdsmur och avtecknade 1888 av E. Olbers och sedan förkommit. Teckningen förvaras i ATA. Fragmenten, som endast äro kända i denna teckning, göra ett i det västgötska runstensmaterialet främmande intryck, vilket även Wideen påpekar. De ha uppsvensk karaktär. Teckningen, som är utan ursprungsbeteckning och osignerad, har felattribuerats. Fragmenten äro ej identiska med de fyra runstensfragment, som av E. G. F. Olbers i brev $^{13}/_{7}$ 1888 till H. Hildebrand (ATA) rapporteras nyfunna och tillhörande Vg 51.

55. Källby sn, Källby ås.

Pl. 44, 45.

Litteratur: B 935, L 1339, T 11. Olaus Magnus, Historia de gentibus septentrionalibus I: 30 (1555), s. 49 (svensk övers. 1909, 1, s. 66); J. Bureus, F a 12 (»Sumlen»), bl. 437 (tr. i Svenska landsmålen, Bih. 1, 1883–95, s. 190); Ransakningarna 1667–1684 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 114); J. Hadorph, Annotationskladd (i: J. Peringskiöld, Monumenta 9, tr. som Reseanteckningar etc. i VFT 2: 1, 1901, s. 80), Memorial 1673 [för Karl XI:s eriksgata] (RA, tr. i Schücks nedan a.a., s. 391), Resebeskrivning över K. Carl XI:s Resa i Sverige 1673, bl. 114 f. (KB F f 5, renskrift av annan hand, delvis tr. i VFT 2: 1, 1901, s. 80 not); J. Peringskiöld, Monumenta 9, bl. 72; S. J. Digelius, De Husaby (1740), s. 48 f.; Carl Linnæus, Wästgöta-Resa (1747), s. 43 (nytr. 1928, s. 48 f.); N. R. Brocman, Om inge Runstenar i Sverige för Christendomen blifvit ristade (KB F m 7, 1760), s. 4, 13, Sagan om Ingwar Widtfarne (1762), s. 51, 57, 248; Jonas I. Marchander, Uppteckning $^{23}/_{10}$ 1775 (i: J. G. Liljegren, Samlingar Msc:t Runir, fol. nr 25, ATA); C. G. G. Hilfeling i Concepter och Ritningar öfver en Resa i Westergöthland (ATA); E. Tuneld, Geografi öfver Götha rike 1795 (1826), s. 269 f.; P. E. Lindskog, En korrt beskrifning om Skara stift 2 (1813), s. 78; P. A. Säve, Berättelse 1862, s. 202 (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 151); G. Stephens, ONRM 2 (1867–68), s. 724, 3 (1884), s. 314, 4 (1901), s. 5; C. J. Ljungström, Kinnefjerdings och Kållands härader (1871), s. 50 f.; Fornminnesinventering 1919 o. 1922 (ATA); O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 336; H. Schück, K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademien, dess förhistoria och historia 2 (1933), s. 376; H. Jungner, Källby hallar (i: Namn och bygd 24, 1936, s. 215; även i: Nomina Germanica, festskr. t. B. Hesselman 1935); Handlingar 1935 i ATA; Jón Helgason i Nord. kultur 8 b (1953), s. 15; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildningar: E. Brenner, bläckteckning $^{2}/_{10}$ 1669 (i KB F m 27, s. 27), renritning (i KB F l 4 c, s. 67); J. Hadorph och P. Törnewall, träsnitt (i J. Peringskiölds Monumenta och B 935); Träsnitt efter C. Hagelberg i Digelius a. a.; Säve, bläckteckning (i a.a.); Stephens a. a. 2, s. 725; Ljungström a. a.; O. Erlandsson, träsnitt (i T 11).

Runstenen står rest på Källby ås omedelbart S om landsvägen Källby stn–Källby k:a, 250 m. Ö om vägskälet vid Eolsborg, 800 m. V om Källby kyrka. N om stenen, på andra sidan vägen, står Vg 56.

Redan Olaus Magnus har haft uppmärksamheten fästad på de s.k. Källby hallar, »Ibi [Källby] enim in quodam triuio tria ingentissima saxa characteribus Gothicis pulcherrime sculpta uidentur». Stenarnas antal skulle sålunda ursprungligen ha varit tre. Numera äro Källby hallar endast två, och av dessa är det bara denna, den södra, som kan anses stå på ursprunglig plats. Den andra, Vg 56, som står norr om landsvägen, har 1669 förts till sin nuvarande plats från Skälvums by och socken. Att denna ursprungligen skulle ha haft sin plats invid Vg 55 är synnerligen ovisst. Vart den tredje stenen tagit vägen, känner man heller icke.

I sin *Resebeskrivning* 1673 noterar J. Hadorph om Vg 55, att »Thenne Stenen hafwer Sahl. Antiqvarien